

the educational process. Today the library of NUPh continues the tradition which were laided by the first teachers and librarians in the distant 1921.

To transform its activities, the library implements a strategy of transition from traditional library to the dynamic center of information with the priority of introduction of modern information technology.

Література:

1. Історія Національного фармацевтичного університету: люди, події, факти [Текст] / В. П. Черних [та ін.] ; за заг. ред. В. П. Черниха ; НФаУ. - Х. : НФаУ : Золоті сторінки, 2005. - 624 с.

2. Історія фармації України [Текст] / Р. В. Богатирьова [та ін.]. - Х. : Прапор ; Х. : УкрФА, 1999. - 800 с.

Минуле і сучасне кафедри ботаніки НФаУ

Гонтова Тетяна Миколаївна завідувача кафедрою ботаніки, професор,

д.фарм.н. Сіра Людмила Михайлівна доцент, канд.фарм.н. Руденко

Віра Петрівна доцент, канд.фарм.н. Сербін Анатолій Гаврилович

професор, д.фарм.н.

В статті проаналізовані етапи становлення і досягнення кафедри ботаніки НФаУ в її навчально-методичній і науковій роботі.

Ключові слова: історія, кафедра ботаніки, навчально-методична видавнича діяльність, наукова робота.

Гонтовая Т. Н., Сера Л. М., Руденко В. П., Сербин А. Г. Прошлое и современное кафедры ботаники НФаУ

В статье проанализированы этапы становления и достижения кафедры ботаники НФаУ в ее учебно-методической и научной работе.

Ключевые слова: история, кафедра ботаники, учебно-методическая издательская деятельность, научная работа.

Gontova T.N., Sira L.M., Rudenko V.P., Serbin A.G. Past and contemporary of the Department of Botany NUPh

The paper analyzes the stages of establishment and achievements of the Department of Botany NUPh in educational-methodical and scientific work.

Keywords: history, Department of Botany, educational-methodical publishing, scientific work.

Історичні досягнення кафедри, як колективу, визначаються заслугами кожного співробітника, розвитком матеріальної бази, здобутками у навчально-методичній і науковій роботі. Кафедра ботаніки починає свою історію з 1921 року, коли було засновано курс ботаніки на базі Харківського інституту народної освіти (зараз ХДУ ім. В.Н. Каразіна), а у 1924 засновано кафедру ботаніки. Потім ботаніка, як курс кілька разів приєднувалась до кафедри фармакогнозії ХФІ, а з 1973 р., очолювана проф. Н.М. Ткаченко, отримує статус самостійної кафедри, стає єдиною серед споріднених курсів медичних університетів України, з 1998 вона опорна з фармацевтичної і медичної ботаніки. У 1989 року кафедра отримала «постійну прописку» в технологічному корпусі НФаУ, а керівництво прийняв (1989-2012) доктор фармацевтичних наук, проф. А.Г. Сербін.

Перші двадцять років зусилля співробітників, запрошених з інших ВНЗ (проф. Я.В. Ролла (1921-1930), Н.О. Десятова-Шостенко (1930-1937), Т.В. Овчаренко, А.Н. Дем'яненко, Т.І. Михайловської, І.А. Кузьменко та інших) (2,5), були спрямовані на становлення навчального процесу, створення матеріально-технічної бази курсу, виконання наукової роботи, на закладку систематичних ділянок лікарських рослин. Післявоєнний період характеризувався найвищим ентузіазмом колективу – Т.А. Ханової, Л.К. Кобелянської, Т.І. Терпіло, М.О. Черствіної, П.М. Ляпунової. Під керівництвом завідувачів кафедрою А.М. Дем'яненко, а потім Т.І. Михайловської (1951), була проведена величезна робота по відновленню навчальних лабораторій, написанню посібників, навчальних програм і планів, відновленню наочних приладів.

Період 60-70 років 20 століття – етап утвердження самобутніх традицій і укріплення матеріально-технічної бази кафедри. Проф. Н.М. Ткаченко стала продовжувачем школи мікроскопічного аналізу рослинної сировини,

заснованої Т.І. Терпіло і П.М. Ляпуноюю. Їх послідовники, науковці-анатоми до теперішнього часу користуються заслуженим авторитетом серед вчених. Наприкінці 80-х років, коли кафедрою керував проф. А.Г. Сербін, колектив активно працював у напрямку фітохімічного вивчення лікарських рослин з метою отримання перспективних субстанцій і подальшою розробкою рослинних препаратів.

У лютому 2012 р. проф. А.Г. Сербін передав керівництво кафедрою своїй учениці – доктору фармацевтичних наук, проф. Т.Н. Гонтовій. За чотири роки відремонтовано і оснащено 3 навчальні аудиторії, кілька кабінетів. В аудиторіях з'явилися нові технічні засоби, які використовуються на лекціях та практичних заняттях, активізувалася навчально-методична і наукова робота, встановлюються зв'язки на міжнародному рівні. Проф. Т.М. Гонтова разом з колегами відвідала: Люблінський медичний університет і Ботанічний сад Державного університету ім. Марії Кюрі-Скłodовської (Польща, 2013, 2015), Вроцлавський медичний університет та фармацевтичний факультет Карлова Університету (Чеська Республіка, 2013), Факультет Фармації Університету ветеринарії та фармацевтичних наук (Чеська Республіка, м. Брно, 2014), Університет Мальти, департамент фармації (м. Сент-Джуланс, 2015),

Зав. каф. Фармакогнозії
Вроцлавського медичного
університету проф. Z. Sroka і проф.
Т.М. Гонтова

Проф. Т.М. Гонтова та ас. А.О.
Мінаєва на міжнародній
науковій практичній конференції у
Люблінському медичному
університеті

де познайомилась з досягненнями європейських вищих навчальних і наукових закладів. У рамках візитів підписано договори про співпрацю між вузами, укладено домовленості про напрямки спільної наукової роботи.

Одним з важливих показників кафедри є здобутки в навчально-методичній та видавничій діяльності. Першими навчально-методичними виданнями кафедри були інструкції для практичних занять, написані ас. О.Н. Дем'яненко (1936).

Протягом кількох наступних років машинописні примірники рекомендацій і вказівок, як і решта інформації, подавались на стенді «Навчальний процес кафедри ботаніки» для переписування студентам. Лише у 1978 р. з'явилося видання «Методичні рекомендації до практичних занять з анатомії рослин», а пізніше – з польової практики (1979) та систематики покритонасінних рослин (1982),

Доц. Л.М. Сіра

розроблені професором Н.М. Ткаченко і старшим викладачем Л.М. Городянською.

Наприкінці 80-х активізується видавнича діяльність. У ці роки за методичну роботу відповідала доц. Л.М. Сіра (1986-2005), яка внесла вагомий вклад в створення навчально-методичного блоку з дисциплін «Медична ботаніка» і «Фармацевтична ботаніка».

Створюються нові методичні рекомендації до лабораторних занять, ілюстративні посібники – навчальні таблиці з морфології і анатомії рослин (1991, 1992), словники (1993, 1994), перші робочі журнали (1995, 1996). Щороку збільшується кількість та якість методичних видань, що певною мірою зумовлено відкриттям нових факультетів, спеціальностей і створенням нових дисциплін. З введенням кредитно-модульної системи (ECNS) у 2005 р. і змінами навчальних планів осучаснюються підходи до змісту і оформлення методичних видань. З початку нового тисячоліття творчий колектив кафедри наполегливо працює над оновленням і поповненням навчально-методичного

комплексу, створенням оригінальних ботанічних видань на російській, українській і англійській мовах: фотогербарію, кольорових атласів з анатомії та морфології рослин, збірників навчальних і контролюючих тестів для поточного, модульного контролю та для підготовки до ліцензійного іспиту Крок 1, навчально-ілюстративних посібників, конспектів лекцій тощо. Етапні видання кафедри – перший україномовний підручник «Фармацевтична ботаніка» (А.Г. Сербін, Л.М. Сіра, Т.О. Слободянюк, 2007), а згодом – базовий (2015) та перший і поки єдиний в Україні англійськомовний підручник «Pharmaceutical botany» (Т.М. Гонтова, А.Г. Сербін, С.М. Марчишин, В.П. Руденко, Я.С. Кічимасова, 2013).

У традиції колективу творче співробітництво з кафедрами НФаУ і споріднених вузів України. Як результат – 13 видань за співавторством професорів Ткаченко Н.М., Сербіна А.Г., Гонтової Т.М., доцентів Городнянської Л.М., Картмазової Л.С., Сірої Л.М.

На даний час здобутками колективу кафедри ботаніки є 6 підручників, 5 монографій, 117 навчальних і навчально-ілюстративних посібників, словників, збірників тестів, 9 навчальних програм, 189 методичних рекомендацій.

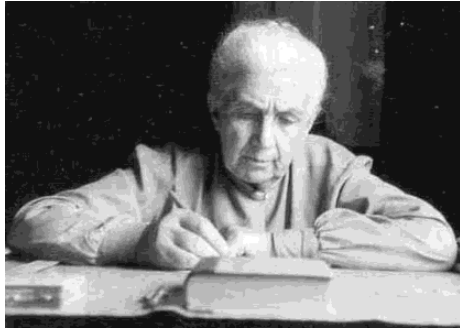

Навчально-методичні видання кафедри останніх десятиріч

Завдання кожного вищого навчального закладу – інтеграція освіти і наукової діяльності. І такого принципу притримувались викладачі ВНЗ на початку їх створення. За свою довгу історію на кафедрі працювали вчені з різними науковими

інтересами, кожний з яких зробив неабиякий внесок у розвиток науки. У перше десятиріччя до занять з ботаніки було залучено викладачів з Інституту Народної освіти, Медичної академії, Харківського державного університету, Харківського сільськогосподарського і лісогосподарського інституту та

інших навчальних і наукових закладів. Всі вони плідно продовжували вести наукову роботу за своєю тематикою (В.М. Арнольдї, Л.А. Шкорбатов, Я.В. Ролл). У штатї був ще один відомий вчений, фізіолог і біохімік рослин, член-кореспондент АН УРСР (з 1925), заслужений діяч науки УРСР (1935) В.К. Залеський.

Н.О. Десятова-Шостенко

Величезну наукову роботу проводила флорист-систематик Н.О. Десятова-Шостенко – викладач ботаніки у Новоолександрівському сільськогосподарському та педагогічному

Я.В. Ролл

інститутах (5). У стінах ХФІ Наталя Олексіївна пройшла шлях асистента (1924-1930), доцента (1930-1932) та стала професором і завідувачем кафедри (1932-1936), дійсним членом Інституту рослинництва, науковим співробітником і керівником відділу географії рослин Харківської філії Українського інституту прикладної ботаніки при ХДУ. Наталя Олексіївна плідно, із захопленням вивчала флори луків Харківщини і степу Державного заповідника «Чаплі» (нині біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф. Фальц-Фейна).

У історії кафедри післявоєнних років яскравий слід залишила П. М. Ляпунова (учениця керівника кафедри фармакогнозії ХФІ – Ю.Г. Борисюка), яка протягом майже чверті сторіччя (1949-1952, 1958-1977) фахово поєднувала педагогічну діяльність з науковою. Любов до молоді та бажання передати їй свої знання, захоплення хімічними і ботанічними експериментами, дали плідні результати. Поліна Микитівна згуртувала навколо себе

Зліва направо: П.М. Ляпунова, Г.В. Макарова, Є.Н. Зарайська

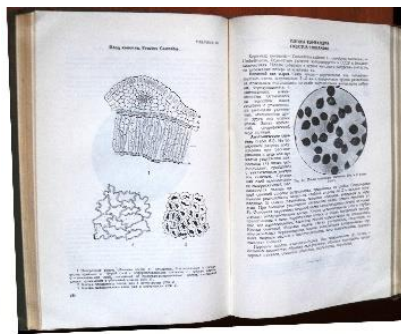
учнів-послідовників та зацікавлену молодь наукового ботанічного гуртка і заснувала школу макро- і мікроскопічного аналізу рослин, яка унаслідкується і розвивається до теперішнього часу. Саме з ботанічного гуртка почали свій шлях у фармацевтичну науку її послідовниці – викладачі кафедри, доц. Л.М. Городнянська і доц. Л.М. Сіра.

Т.І. Михайловська

У післявоєнні роки ботаніки кафедри підключилися до вирішення проблем систематики та діагностичної анатомії лікарських рослин України. У вказані періоди працювали відомі діячі науки: (1945-1948) О.Н. Дем'яненко, (1948-1960) А.І. Михайловська, (1945-1948) Т.О. Ханова, (1945-1956) В.М. Погорелова, (1948-1949) А.І. Терпило, (1952-1960) Ю.О. Первова та інші. Ступінь

доктора наук отримали Михайловська Т.І. за дисертацію «Лекарственные растения восточных предгорий Урала» і Т.І. Терпило за унікальну працю – «Анатомический атлас лекарственных растений»,

побачивши світ у 1949 р. і перевиданий у 1961 р. Асистент Ю.А. Первова виконувала кандидатську дисертацію «Изменчивость химического состава зерна фасоли в зависимости от условий

Анатомический атлас лекарственных растений (А.І. Терпило) произрастания и сорта» (1959) при Інституті генетики і селекції АН УРСР під керівництвом В.Я. Юрьєва.

Прихід на кафедру у 1961 році кандидата сільськогосподарських наук, старшого наукового співробітника Українського науково-дослідного інституту овочівництва, баштанництва та картоплі

Проф. Н.М. Ткаченко

Н.М. Ткаченко активізував морфолого-анатомічне та гістохімічне дослідження перспективних для фармації рослин. Надія Максимівна захистила кандидатську дисертацію «Агротехніка вирощування ранніх помідорів в открытому ґрунті Левобережної Лесостепи УРСР» (1958). В той же час працювала над докторською дисертацією на тему "Морфолого-анатомічні і деякі біологічні особливості насіння овочевих, баштанних і лікарських рослин". Після захисту стала професором, завідувачем кафедри ботаніки (1973-1989). Нею встановлено будову, біологічні та фізико-механічні властивості насіння і плодів 73-х видів рослин та понад 80 видів – вегетативних органів (4). Під керівництвом Н.М. Ткаченко та завдяки її консультативній допомозі виконані кандидатські дисертації А.Т. Володарської, аспірантів та здобувачів інших кафедр.

Плідні дослідження з анатомії рослин на рахунок П.М. Ляпунової. Під її керівництвом виконала дисертаційну роботу Л. М. Городнянська, а Л. С. Картмазова працювала над запропонованою П.М. Ляпуною темою «Вивчення барвінку трав'янистого і катарантуса рожевого в онтогенезі і накопичення в них алкалоїдів». Але завершення роботи і її захист у 1978 р. відбулися вже після кончини Поліни Микитівни. З метою розробки і практичного впровадження методу стандартизації

Л.М. Городнянська

алкалоїдоносною сировини шляхом люмінесцентного аналізу плідно працювали разом з доц. П.М. Ляпуною асистенти Л.М.

Городнянська,

Л.С.

Л.С. Картмазова

Кармазова, Л.М. Сіра, Е.П. Козлова.

Морфолого-анатомічні та гістохімічні вивчення рослин вітчизняної флори – і тепер один з основних напрямків наукової роботи кафедри. Вагомий внесок в дослідження мікроскопічної будови перспективної лікарської рослинної сировини вносять доц. Л.М. Сіра, яка дослідила 125 видів рослин,

доц. В.П. Руденко – 77 видів, проф. Т.М. Гонтова – 60 видів. Розвиток школи морфолого-анатомічного дослідження рослин продовжують доценти Я.С. Крюкова, доц. Т.В. Опрошанська, ас. В.В. Машталер.

Ще одним напрямком наукової роботи кафедри став пошук перспективних лікарських рослин вітчизняної флори і їх фітохімічні дослідження. Це пов'язано з приходом у 1972 році на курс ботаніки ас. А.Г. Сербіна, який захистив кандидатську дисертацію «Химическое исследование фенольных соединений череды трехраздельной» на кафедрі фармакогнозії з курсом ботаніки під керівництвом завідуючого кафедрою проф. М.І. Борисова – фундатора наукової школи по вивченню фенольних сполук лікарських рослин, сільськогосподарських, плодово-ягідних культур та відходів їх виробництва для створення на їх основі лікарських і профілактичних засобів.

На кафедрі фармакогнозії почала свою наукову діяльність, а згодом захистила кандидатську роботу ас. Л.М. Сіра, яка працює на кафедрі ботаніки з 1974 року. Починаючи з 1975 р. ас. Л.М. Сіра з колективом науковців (Н.М. Ткаченко, Н.Я. Зикова, С.М. Дроговоз, Л.І. Богуславська, В.М. Дармограй, С.В. Хіменко) виконували дослідницький пошук рослин з кровоспинною дією. Великою честю для молоді було те, що тему запропонував вчений з світовим ім'ям, академік, професор, завідувач кафедри акушерства і гінекології № 1 ХНМУ – В.І. Грищенко. Попередні результати довели доцільність і перспективу використання 8 дикорослих видів роду гвоздика. Роботи Н.М. Ткаченко і Л.М. Сірої були спрямовані на визначення морфолого-анатомічних діагностичних ознак усіх органів цих гвоздик та можливостей введення перспективних видів у культуру. Надалі під керівництвом В.М. Ковальова фармакогностичне вивчення деяких бобових культур та їх сортів виконували водночас Л.М. Сіра, та ас. кафедри фармакогнозії В.І. Дегтярьов, Р.О. Проценко, А.М. Ковальова.

Виділення, хімічне вивчення БАР та створення рослинних препаратів науковці кафедр фармакогнозії і ботаніки найчастіше проводили при консультативній і практичній допомозі корифеїв фітохімії, фахівців ХНДХФІ (ДНЦЛЗ) – О.П. Прокопенко, М.Ф. Комісаренко, В.І. Литвиненко, В.В. Балікова, В.Т. Чернобая, І.Х. Макаревича, Г.С. Башури, П.П. Ветрова, В.М. Чушенко та інших (1). Саме на базі ХНДХФІ було створено провідну в СНД школу стандартизації та аналізу біологічно-активних речовин та лікарських засобів. В лабораторії П.П. Ветрова отримували і досліджували фреонові ліпофільні екстракти з трави і насіння сої.

У той самий період Сербін А.Г. виконує докторську дисертацію «Фітохімічне вивчення родів вільха, череда і деревій та створення на їх основі препаратів антибактеріальної, протизапальної та гемостатичної дії» (1989). До промислового випуску авторами доведено 5

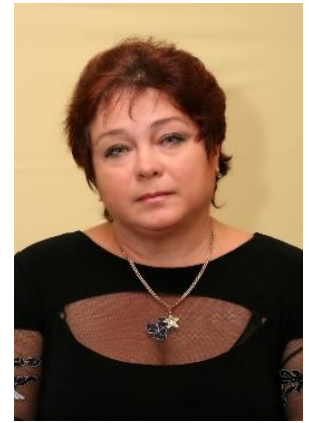
Проф. А.Г. Сербін

оригінальних препаратів, серед яких – шлунково-та кишковорозчинні таблетки альтану по 0,01 та мазь альтанова 2%. З 1989 р. проф. А.Г. Сербін займає посаду завідувача кафедри ботаніки, стає членом вчених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій при НФаУ та при ЗДМУ, проблемної комісії «Фармація» МОЗ України. Клінічні дослідження проходить субстанція «Альнікортин» та густий екстракт з кори вільхи клейкої та сірої. Проф. А.Г. Сербін та доц. В.П. Руденко, яка під керівництвом проф. А.Г. Сербіна виконувала кандидатську дисертацію «Фармакогностичне вивчення рослин роду злинка, 1997» є співавторами антидіарейного препарату «Ерікан» з трави злинки канадської.

Започатковані на кафедрі дослідження фенольних та інших груп хімічних сполук представників родини березові, продовжили учні проф. А.Г. Сербіна.

На цьому матеріалі захищено 5 кандидатських дисертацій (О.П. Хворост, Т.М. Гонтова, В.В. Малий, О.В. Радько, М.А. Кулагіна) і докторська дисертація О.П. Хворост «Фармакогностичне вивчення рослин порядку березоцвіті та отримання нових біологічно активних субстанцій різної спрямованості дії» (2006). Надалі за відносно короткий термін О.П. Хворост організувала фармакогностичне вивчення сировини дерев родів ясен (Я.С. Крюкова, 2006), клен (Ю.А. Федченкова, 2009), береза (О.С. Мала, 2010), ільм (І.А. Данилова, 2011), родин маслинові, кленові, ільмові, жимолостеві (В.В. Малий, 2013). В результаті було отримано біологічно активні субстанції та фітопрепарати на їх основі, захищені патентами та авторськими свідоцтвами. Окрім об'єктів з родини березові, під керівництвом О.П. Хворост виконано фармакогностичне дослідження лопуха (Т.В. Опрошанська, 2010), братків садових і фіалки (К.Д. Мішнєва, 2010), *Urtica officinalis* L. (В.В. Машталер, 2010), медунки темної (М.С. Лобурцова, 2012). Також захистила кандидатську дисертацію «Фармакогностичне дослідження рослин роду *Geum* L.» С.А. Козира, 2010, науковий керівник – проф. А.Г. Сербін.

Проф. Хворост
О.П.

Після виконання і захисту у 2012 року докторської дисертації кафедру ботаніки очолює доктор фармацевтичних наук, професор Т.М. Гонтова. Під її керівництвом виконують експеримент і оформлюють фармакогностичні дисертаційні роботи здобувач О.А. Соколова – «Фармакогностичне вивчення рослин роду соняшник», магістрант Яременко М.С. – «Дослідження та стандартизація вітчизняної сировини лепехи звичайної», аспірант Ільїнська Н.І. – «Фармакогностичне вивчення рослин роду жоржина», аспірант М.Ю. Золотайкіна – «Стандартизація сировини пижмо звичайного та розробка фітосубстанцій на її

Доц. Т.М. Гонтова. і проф.
В.П. Черних

основі», докторант Я.С. Крюкова – «Фармакогностичне вивчення інулінвмісних рослин родин Asteraceae і Complanulaceae та розробка на їх основі фітосубстанцій».

На сьогодні молоді вчені кафедри, що поповнили штат кафедри у останні роки (Романова С.М., Мінаєва А. О., Михайленко О.О, Проскурова Я.С.), члени студентського ботанічного гуртка продовжують наукові традиції кафедри, сприяють подальшому розвитку мікроскопічного і фітохімічного аналізу рослинної сировини, роблять певний внесок у наукові здобутки рідного університету.

Література:

1. Алмакаєва Л. Г. Флагману вітчизняної фармації Державному підприємству «Державний науковий центр лікарських засобів і медичної продукції» – 90 років / Л. Г. Алмакаєва, Н. Ф. Маслова, В. П. Георгієвський // Фармац. журн. – 2011. – № 2. – с 3 – 7.
1. Воробйова Л. І. Біологічний факультет: минуле і сьогодення / Л. І. Воробйова, Т. В. Догадіна. – Вісник Харківського національного університету. Серія біологія. Вип. 16. – № 1035. – 2012. – С. 7 – 18.
2. Історія Національного фармацевтичного університету : люди, події, факти / За заг. ред. В. П. Черних. – Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2005. – с. 141 – 149. Л. І. Воробйова
3. Наукова спадщина вчених Національного фармацевтичного університету: Бібліогр. покажч. видань ун-ту з 1805 по 2005 рік. Ч.1 (1805 – 1995) / Уклад.: Н. Б. Лісовол, В. В. Хівренко, Ю. А. Трохименко, І. А. Щетиніна. – Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2005. – 808 с.
4. Шевера М. В. Н. А. Десятова-Шостенко: возвращение из забвения (к 125-летию со дня рождения) / Шевера М. В., Федорончук Н. М., Кузьмичев А. И. Самарская Лука: проблемы региональной и глобальной экологии. – 2015. – Т. 24, №1. – С. 139 – 178.

Список скорочень:

АН УРСР – Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки

ВНЗ – Вищий навчальний заклад

ДНЦЛЗ – Державний науковий центр лікарських засобів

ЗДМУ – Запорізький державний медичний університет

НФаУ – Національний фармацевтичний університет

СНД – Співдружність Незалежних Держав

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ХДУ – Харківський державний університет

ХНДХФІ – Харківський науково-дослідний хіміко-фармацевтичний інститут

ХНМУ – Харківський національний медичний університет

ХФІ – Харківський фармацевтичний інститут

**История кафедры гуманитарных наук Национального
фармацевтического университета**

Долгая Елена Александровна

**доцент кафедры гуманитарных наук, кандидат филологических
наук**

В статье представлена история кафедры гуманитарных наук Национального фармацевтического университета. Важным представляется тот факт, что история кафедры гуманитарных наук объединяет разных людей в единый творческий коллектив, выполняющий поставленные перед ним цели и задачи. Помимо основных этапов становления кафедры гуманитарных наук в статье представлены направления научных исследований преподавательского состава кафедры, а также отражена методическая и общественная деятельность кафедры.

Ключевые слова: кафедра гуманитарных наук, творческий коллектив, научные исследования, методическая и общественная деятельность.

Долга О.О. Історія кафедри гуманітарних наук Національного фармацевтичного університету

У статті представлена історія кафедри гуманітарних наук Національного фармацевтичного університету. Важливим вважається той факт, що історія кафедри гуманітарних наук об'єднує різних людей в єдиний творчий колектив,